

АДАПТАЦІЯ КАРДІО-РЕСПІРАТОРНОЇ СИСТЕМИ ДО СТАНДАРТНИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ У СПОРТСМЕНОК РІЗНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ВІКОМ 19—21 РОКІВ

Терещук М.М. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У роботі висвітлені особливості функцій кардіо-респіраторної системи у стані м'язового спокою та при стандартних фізичних навантаженнях у легкоатлеток-спринтерш, веслувальниць і баскетболісток віком 19—21 років.

Ключові слова: адаптація, кардіо-респіраторна система, стандартні навантаження, спортсменки.

Вступ. Під час фізичного навантаження в різних системах організму, в тому числі у кардіо-респіраторній системі, відбуваються зміни, які носять адаптаційний характер і направлені на підтримку гомеостазу. Для діагностики функціонального стану серцево-судинної і дихальної систем використовують стандартні фізичні навантаження, які лежать в основі більшості, так званих, функціональних проб. Проби дозволяють оцінювати функціональний стан організму в цілому, його готовність до змагальної діяльності, а також рівень загальної фізичної працездатності [6].

Сучасні спортивно-медичні функціональні проби отримали широке розповсюдження у практиці педагогічного контролю. Результати таких досліджень дають змогу оцінювати не лише адаптацію вісцеральних систем до фізичних навантажень, але й їх функціональний стан у спокої.

Актуальність даного дослідження пов'язана з незначною кількістю наукової інформації щодо ходу адаптаційних перебудов кардіо-респіраторної системи спортсменок — представниць циклічних та ігрових видів спорту під час виконання стандартних фізичних навантажень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив фізичних навантажень і безпосередньо заняття спортом на показники роботи кардіо-респіраторної системи вивчається давно. Раціональне використання фізичних вправ викликає позитивні зрушення у морфології і функціях серцево-судинної і дихальної систем [1].

Високий функціональний стан даних систем слід розцінювати як прояв довготривалої адаптаційної реакції, яка забезпечує здійснення фізичної роботи високої інтенсивності [4, 7, 8]. Кардіо-респіраторна система спортсмена має унікальні особливості пристосування до інтенсивної м'язової роботи [2]. Характерними для організму спортсмена є поєднання максимально економного функціонування у спокої

і можливостей прояву максимальних зрушень функцій під час фізичних навантажень [3, 5].

Під час виконання стандартних фізичних навантажень організм спортсмена працює економно, що відображається на незначних зрушеннях показників роботи серцево-судинної і дихальної систем, порівняно зі станом спокою [5].

Мета роботи полягала у виявленні прояву адаптаційних можливостей кардіо-респіраторної системи в залежності від спортивної спеціалізації спортсменок 19—21 року.

Для реалізації поставленої мети вирішувалися наступні **завдання:**

1. Визначити показники роботи серцево-судинної системи у представниць легкої атлетики (біг на середні дистанції), баскетболу, веслування (байдарка) в стані спокою і при стандартних фізичних навантаженнях.
2. Дослідити показники роботи дихальної системи у спортсменок різної спеціалізації в стані спокою і при стандартних фізичних навантаженнях.
3. Здійснити порівняльний аналіз показників кардіо-респіраторної системи у дівчат 19—21 року, які займаються легкою атлетикою (бігом), баскетболом, веслуванням (байдарка).

Організація і методи досліджень. Методологія дослідження будувалася на застосуванні комплексних обстежень функціонального стану серцево-судинної і дихальної систем практично здорових дівчат-спортсменок віком від 19 до 21 року в умовах відносного м'язового спокою і під час стандартних фізичних навантажень.

У ході роботи, в лабораторних умовах, проведено серію фізіологічних досліджень з використанням методів пульсометрії, сфігмоманометрії, пневмотахометрії, спірографії. За допомогою спірофа реєстрували наступні показники дихальної системи: життєву ємність легень (ЖЕЛ), дихальний

об'єм (ДО), резервний об'єм видиху (Р.О.вид.) і резервний об'єм вдиху (Р.О.вд.), частоту дихання (ЧД), хвилинний об'єм дихання (ХОД), споживання кисню (СОК).

У дослідженні взяли участь студентки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, з них 15 спортсменок, які навчаються в інституті фізичної виховання і спорту, з яких було сформовано три експериментальних групи. I групу становили представниці легкої атлетики (біг на середні дистанції), II групу — баскетболістки, III групу — веслувальниці (байдарка). Контрольну IV групу склали представниці жіночої статі, цього ж віку, які не займаються спортом і навчаються на інших факультетах.

Результати дослідження. Результати проведених досліджень засвідчили, що у представниць з легкої атлетики, які спеціалізуються з бігу на середні дистанції частота серцевих скорочень у стані спокою була найменшою і складала в середньому 58,2 уд./хв. Дещо більші показники ЧСС зареєстровані у баскетболісток і веслувальниць. Для порівняння представниці контрольної групи мають значно вищі показники частоти серцевих скорочень у стані спокою, які становлять в середньому 89,2 уд./хв.

Найнижчий показник ЧСС при стандартному навантаженні зареєстровано у легкоатлеток, а найвищий у не спортсменок. Отримані показники засвідчують, що у легкоатлеток виражена економізація функцій серця, що проявляється брадикардією у стані спокою, так і значно меншими показниками ЧСС при виконанні стандартного навантаження порівняно з веслувальницями і баскетболістками.

Рис. 1. Показники ЧСС в стані відносного м'язового спокою і при стандартному фізичному навантаженні

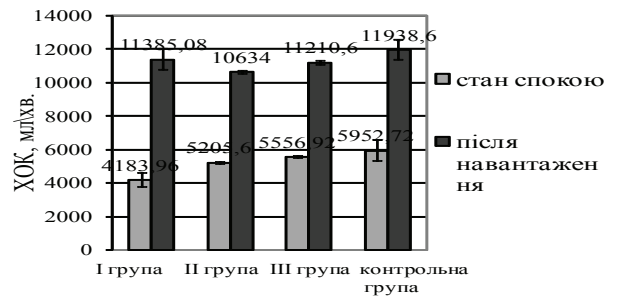
Основною функцією серця є нагнітання крові до судинної системи, її можна охарактеризувати за показниками систолічного і хвилинного об'ємів крові.

Величина СОК у представниць легкої атлетики, баскетболу, веслування була в межах норми і суттєво не відрізнялася.

При стандартних навантаженнях спостерігалася вірогідне збільшення показника систолічного об'єму крові в усіх досліджуваних групах, в тому числі і в контрольній. Однак, у спортсменок даний показник зріс у меншому ступені, ніж у не спортсменок, що свідчить про економічність роботи спортивного серця під час стандартного навантаження.

Показники хвилинного об'єму крові, поряд з ЧСС і ударним об'ємом серця також засвідчують зменшену інтенсивність функціонування структур міокарда в умовах спокою легкоатлеток порівняно з представницями інших видів спорту.

Показники хвилинного об'єму крові, поряд з ЧСС і ударним об'ємом серця також засвідчують зменшену інтенсивність функціонування структур міокарда в умовах спокою легкоатлеток порівняно з представницями інших видів спорту.

Рис. 2. Показники хвилинного об'єму крові в стані відносного м'язового спокою і при стандартному фізичному навантаженні

ХОК після стандартного фізичного навантаження вірогідно зріс в усіх досліджуваних групах, причому найвищий показник зареєстровано у контрольній групі.

Одним із показників ефективного пристосування киснево-транспортної системи до фізичних навантажень є зниження діастолічного тиску (ДТ) у стані спокою і при виконанні роботи. Такі зміни свідчать про поліпшення відтоку крові через систему прекапілярів.

Низькі показники діастолічного тиску у спокої порівняно з контрольною групою було зареєстровано в усіх досліджуваних групах спортсменок. Реакція АТ на стандартне навантаження була нормо-тонічною в усіх групах, лише дещо зріс ДТ у баскетболісток, але на величині пульсового тиску це не відобразилося — він також збільшився.

Морфологічні особливості дихального апарату спортсменок відобразилися на функціональних показниках зовнішнього дихання, зокрема на ЖЕЛ. Найвищі показники ЖЕЛ у спокої зареєстровано у баскетболісток, що зумовлено тотальними розмірами тіла. У представниць легкої атлетики і веслування показники ЖЕЛ більші, ніж у не спортсменок.

Після використання стандартних фізичних навантажень спостерігається тенденція до збільшення показника ЖЕЛ в усіх досліджуваних групах.

Дослідженням також встановлено, що у спортсменок, незалежно від спеціалізації, показники резервних об'ємів вдиху і видиху (Р.О.Вд і Вид) значно вищі, ніж у не спортсменок, що свідчить про збільшені резервні можливості дихальної системи спортсменок.

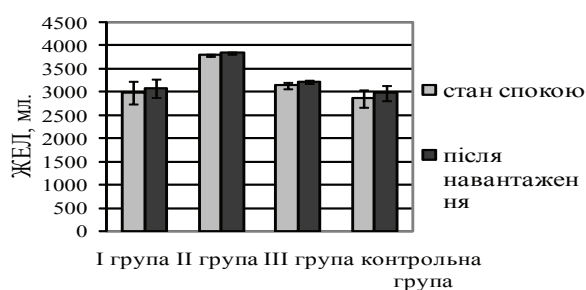
У спортсменок незалежно від їх спеціалізації виявлені вищі показники ДО, ніж у не спортсменок, що зумовлено більшою глибиною дихання.

Таблиця 1

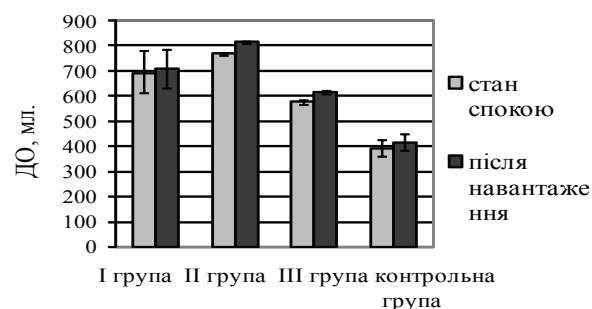
Показники артеріального тиску у представниць різних видів спорту та не спортсменок віком від 19 до 21 року

Показники			Середня величина, $M \pm m$			
			I група (легкоатлети)	II група (баскетболістки)	III група (веслувальниці)	Контрольна група (неспортсменки)
			n=5	n=5	n=5	n=5
АТ, мм рт.ст	Систолічний	Стан спокою	114 ± 2,14	116 ± 2,14	114 ± 2,14	110 ± 4,29
		Після навантаження	137 ± 3,21 *	145 ± 2,4 ** *****	138 ± 2,14 ***	126 ± 4,29
	Діастолічний	Стан спокою	67 ± 2,14	67 ± 2,14	65 ± 2,14	70 ± 2,1 ***
		Після навантаження	54 ± 2,14	74 ± 2,4 ** **** *****	61 ± 1,07 *****	58 ± 2,14
Пульсовий тиск ПТ, мм рт.ст	Стан спокою	47 ± 3,22	49 ± 1,07	49 ± 2,14	40 ± 4,29	
	Після навантаження	83 ± 5,56	71 ± 2,14	77 ± 2,14	68 ± 8,58	

Примітки. Вірогідність відмінностей середніх величин ($P < 0,05$) у різних досліджуваних групах:
* — між контрольною і I групою; ** — між контрольною і II групою; *** — між контрольною і III групою; **** — між I і II групою; ***** — між I і III групою; ***** — між II і III групою.

Рис. 3. Показники життєвої ємності легень в стані відносного м'язового спокою і під час стандартного фізичного навантаження

Рис. 4. Показники дихального об'єму в стані відносного м'язового спокою і під час стандартного фізичного навантаження

Причому слід відзначити, що у спортсменок зареєстровано значно нижчі показники ЧД порівняно з не спортсменками, що свідчить про раціональне використання у них дихальної поверхні легень. Крім того, зростання ЧД під час використання стандартних навантажень у спортсменок проявилось в меншому ступені, ніж у не спортсменок, що зумовлено більшими можливостями утилізації кисню тканинами порівняно із не спортсменками.

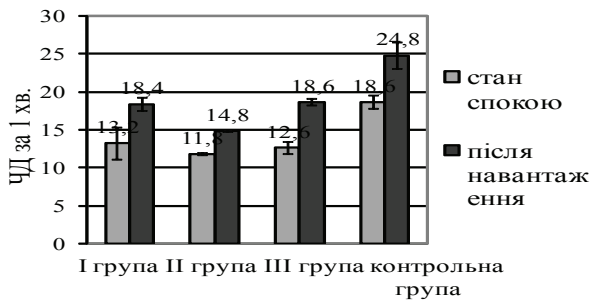
Разом з тим нами отримані вищі показники ХОД і СК у баскетболісток і у легкоатлеток. На думку Михайлова В.В. і Міщенко В.С. підвищення функцій апарату зовнішнього дихання потребує додаткової утилізації кисню на роботу дихальних м'язів. Саме

цим ми пояснюємо феномен збільшення СК у стані спокою у представниць даних спеціалізацій.

Висновки

Комплексний аналіз показників серцево-судинної системи засвідчив найбільш виражену економізацію роботи серця в стані відносного м'язового спокою у представниць легкої атлетики порівняно з баскетболістками і веслувальницями.

Найбільш оптимальний ефект адаптаційних зрушень у роботі серцево-судинної системи, при виконанні стандартних навантажень, проявився

Рис. 6. Показники частоти дихання в стані відносного м'язового спокою і під час стандартного фізичного навантаження

у представниць легкої атлетики у порівнянні з баскетболістками, веслувальницями і не спортсменками.

Досліджені показники дихальної систем у стані відносного м'язового спокою і під час виконання стандартних фізичних навантажень свідчать про економізацію функцій дихання у спортсменок (незалежно від спеціалізації) порівняно з не спортсменками.

Отже, результати наших досліджень свідчать про те, що тестування функціональної підготовки спортсменок може здійснюватись шляхом застосування у повсякденній тренерській роботі простих, доступних і разом з тим інформативних методів дослідження функцій серцево-судинної і дихальної систем.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на вивчення аеробних та анаеробних можливостей організму спортсменів різних спеціалізацій, що дозволить підвищити ефективність тренувального процесу спортсменів.

Список літератури

1. Бутченко Л.А., Ведерникрв В.В., Светличная В.С. О генезе синусовой брадикардии // Теория и практика физической культуры. — 1986. — № 8. — С. 46—47.
2. Бутченко Л.А., Кушаковский М.С., Журавльова Н.Б. Дистрофия миокарда у спортсменов. — М.: Медицина. — 1980. — 224 с.
3. Карпман В.Л., Любина Б.Г. Динамика кровообращения у спортсменов. — М.: Физкультура и спорт, 1982. — 135 с.
4. Меерсон Ф.И., Капелько В.И. Современные представления о механизмах сокращения и расслабления сердечной мышцы // Успехи физических наук, 1978. — Т.9. — №2. — с.21-41.
5. Плахтій П.Д. Фізіологія людини (в 3-х частинах). Частина II. Обмін речовин і енергозабезпечення м'язової діяльності. — Кам'янець-Подільський, 2000. — 218 с.
6. Спортивная медицина. Учебник для институтов физической культуры / Под ред. Карпмана В.Л. — М.: Физкультура и спорт, 1987. — 303 с.
7. Heir T. Larsen S. The influence of training intensity airway infections and environmental conditions on seasonal variations in bronchial responsiveness in cross — country skins — Norwegian University of Sport and Physical Education, Oslo.// Scand. J. Med. Sci. Sports. — 1995. — Vol. 5, №3. — P. 152—159.
8. Monod H. Garcon M. Use of physiological criteria for improving physical work conditions // Hum Ergol (Tokyo). — 1996. — Vol. 25, №1. — P. 29—38.

Надійшла до редакції 26.06.2008

Терещук М.Н. Адаптация кардио-респираторной системы к стандартным физическим нагрузкам у спортсменок разной специализации в возрасте 19—21 лет

В работе освещены особенности функций кардио-респираторной системы в состоянии мышечного покоя и при стандартных физических нагрузках в легкоатлеток-спринтерш, гребцов и баскетболисток возрастом 19—21 год.

Ключевые слова: адаптация, кардио-респираторная система, стандартные нагрузки, спортсменки.

Tereshuk M.N. Adaptation of the cardio-respirator system to the standard physical loading at the sportswomen of different specialization in age 19—21 years

The articles deals with the especial function of cardio-respiratory system in the state of muscular rest and in standard physical load in light athletics sprinters, rowers and the age of 19—21.

Key words: adaptation, cardio-respiratory system, standard load, sportswomen.